

Alternatif Bir Doğu Karadeniz Belleğine Doğru: GolaArchive

Nçari do noşkerite nçari!¹

Gola Kültür Sanat ve Ekoloji Derneği, 2006 yılında İstanbul merkezli kurulan ve üretim sahası Doğu Karadeniz olan, sadece bağlı olduğu coğrafyanın sınırlarında değil sınır ötesinde çalışan, yüzü evrensele dönük bir sivil toplum kuruluşudur. Yıllardır sahada gerek dernek işleri için yapılan gerekse de üyelerinin bireysel merakları için yaptıkları derleme, etnografi, literatür araştırmalarını tematik festivaller aracılığıyla atölye, söyleşi, sanatsal etkinlikler ve performansları olarak kurgulayan Gola bünyesinde bir yığın kaynak biriktirmiştir. Gola'nın heybesinde istiflenen birikimin, açık erişimde kamu ile paylaşılması amacıyla bir arşiv olarak cismanileşmesi, geçtiğimiz 18 aylık sürecin (Ocak 2021-Eylül 2022) merkezinde yer almıştır. İstifçilikten arşivciliğe geçiş, arşivleme pratikleri, bellek, hatırlama, unutma ve yeniden hatırlama, tasnif etme, seçme ve dışarıda bırakma, açık erişimin sınırları bu dönemin tartışma alanlarını oluşturmuştur. İşte bu düşünsel uğraş ve çözümsel arayışların sonucunda GolaArchive projesi ortaya çıkmıştır.

Lazcanın ölmekte olan bir dil olarak UNESCO'nun tehlike altındaki diller kategorisinde yer alması, Lazcaya ilişkin arşiv malzemesinin ne olacağına ilişkin soru GolaArchive projesinin hayata geçirilmesinde önemli bir motivasyon olmuştur. Bir dilin ölmekte olmasına tanıklık ediyor olmak Gola etrafında toplanmış aktörler ve bellekler için bir “felaket” hissi yaratmaktadır. Felek çarkının dönüşünün bozulması, gündelik ritmin alt üst olması bağlamında felaketi ele alan Sert, etimolojiye odaklanarak İngilizce catastrophe ve κατὰστροφή kelimesinin Yunanca Στροφή yani dönüş fiilinin önüne gelen ek ile dönüşün bozulması anlamından zamanla türediğini vurgular (Sert, 2018: 117). Gündelik hayatta sıradan insanın belleğini kuran dönüşte yaşanan bozulmalar gerek Lazca örneğinde gerekte Doğu Karadeniz’de mekânın ve doğanın insan eliyle uğradığı yıkım ve dönüşüme eşlik eden bir art alan, felaket hissinin sâri ve sıradan hale gelmesi sonucunu doğurmuştur. GolaArchive işte bu art alanda taşıdığı hafızayı kolektif bir zemine taşıyarak dönüşü bozularak şaşan feleğin yeni dönüş devri için dünü hatırlamayı kolaylaştırma tahayyülünü bir nüve olarak içinde barındırmaktadır.

¹ Yazıya geçişi henüz bir yüzyıl kadar geriye giden, sözlü aktarım geleneğine sahip Lazcanın en yaygın bilinen deyimlerinden biri: “Yaz da istersen kömürle yaz!”.

Böylece yok olma tehlikesi altında olan Lazca dili, kültürü ve geleneksel yaşam bilgilerini yıllar içinde çalışırken oluşan “Gola Hafızası” GolaArchive ile bir arşive dönüştürülerek açık erişime sunulmuştur.

Türkiye’de sivil toplumun belleği ve arşivleri zayıftır. Doğu Karadeniz özelinde ise neredeyse bir arşiv yokluğu, boşluğu vardır. Bu boşlukta Gola için kendi arşivini çalışmak; arşivin varlığı, güvenilir ve açık erişimde olması bilginin kamusalılığı ve kümülatif yapısı ile birebir ilişkilidir. Bu bağlamda ulaşmak istediğimiz gündelik hayata, geleneksel yaşam bilgisine, dillere -özelde Lazcaya-, kültürlere, mekânın ve coğrafyanın bizatihi kendisine odaklandığı; sivil alanda tikel olarak birikmiş hafızanın çok merkezli paylaşımına açıldığı; bir arşivin doğası ve sınırları gereği dışarıda bıraktığını başka bir arşivin seçkisine katacağı ve gerçekliğe farklı bellek lensleri ile bakabileceğimiz, birlikte yaşama kültürüne katkı sağlayacak bir hatırlama pratiğinin yaygınlaşmasını sağlayacak arşivler çokluğudur. Bu çokluğa ulaşmanın ilk adımı olarak GolaArchive, birikimini arşiv seçkisi içinde açık erişime sunmuştur.

GolaArchive: Yapısı, Sınırları, İmkanları

GolaArchive, Gola Derneği etrafında ve içinde toplanmış, uzunca bir süre istiflenerek saklanmış görsel, video, belge ve efemera’ların seçki içine dahil edilerek iki ayaklı erişime sunulduğu bir arşivdir. Arşivin birinci ayağını golader.com içinden ulaşılan archivegola sitesi oluşturmaktadır. Telifsiz belge ve medyaların kullanıcıların açık erişimine sunulduğu internet tabanlı bu kanal, arşivin dijital ayağını oluşturmaktadır. Fotoğraf, video, ses dosyaları ve pdf belgeler olmak üzere dört farklı medya biçiminde arşiv içeriklerine erişim mümkündür. Her bir arşiv parçası imi, içeriği ile ilişkili olarak etiketlenmiş, kullanıcıların anahtar kelimeler ve arama çubuğu yardımıyla erişebilecekleri dijital bir depolama alanında tasnif edilmiştir.

Arşiv içinde tasnif, etkinlik ve kategori bazlı olarak yapılmış her bir arşiv imi bir etkinlik ve kesişimsel olarak ilgili kategoriler altında toplanmıştır. 5 ana kategorimiz bulunmaktadır. ‘Production’ kategorisinde Gola’nın iç üretimleri yer alırken, ‘intersection’ kategorisinde Gola’nın birlikte üretim yaptığı, yapılan üretim alanlarında birlikte yol aldığı sivil toplum kuruluşları ve aktörleri bulunmaktadır. ‘Encounter’ kategorisi ise Gola’nın çalışma sahasında üretim yapan sivil toplum kuruluşları ve aktörlerinin Gola arşivinde yer alan çalışmalarını işaretlemek için kullanılmıştır. ‘Basın’ kategorisinde Gola’ya, Lazcaya, Doğu Karadeniz’e ilişkin derneğin biriktirdiği basında yer almış haber, yorum vb. metinler bulunurken, ‘Literatür’ kategorisi altında Lazca ve Doğu Karadeniz ile ilgili akademik çalışmalar, makale, tez ve kitaplar bulunmaktadır.

Arşivde yer alan videoların çoğu hali hazırda dijital yapıdaydılar. Online erişimini ve saklama olanaklarını kolaylaştırmak için bazı kesmeler yapılmıştır. Böylece Gola'nın video içerikli arşivi GolaArchive içinde zamanın ruhuna uygun olarak kullanıcıların aradıkları bilgiye hızlı ulaşabilmeleri için kurgulanmış, konu ve içerik bütünlüklü olarak sunulmuştur. Keza dijital fotoğraf arşivi de bölgeye ve etkinliklere ilişkin olarak etiketlenerek sistem içinde kullanıcılara sunulmuştur. Etiket sistemi etkinlik, yer, içerik ve aktör bazlı olarak düzenlenmiştir. Basılı materyaller içinde ilgili kategori ve etkinlikleri konu alan pdf metinler yer almaktadır.

GolaArchive'ın ikinci ayağını dijitalize edilen materyaller ile telifli kaynakların yer aldığı Gola Derneği'nin merkez ofisinde yer alan fiziki arşiv oluşturmaktadır. Bu arşiv içinde araştırma yapılabilmesi ve arşivin kullanılabilmesi için kullanıcıların dernek ofisini fiziksel olarak ziyaret etmesi ve bir onam formu doldurması gerekmektedir. Arşivin bu ayağı içinde, internet sitesinde yer almayan ham video, fotoğraf, belge içerikleri, kütüphane ve efemera içerikleri bulunmaktadır. Ayrıca araştırmacıların dernek ofisi içinde arşiv imlerini inceleyebilecekleri, belgeler üzerinde çalışabilecekleri güvenli ve uygun mekânsal bir ortam da yer almaktadır.

Her arşiv bazı bağlamları tasnifin ve seçkinin dışında bırakmak zorundadır. GolaArchive'ın sınırlarını teknik ve hukuki yapıların yanı sıra çalışma alanı ve Gola ile ilişki düzlemi de belirlemiştir.

GolaArchive projesinin mütemmim cüzü sıradan olanın, gündeliğin sivil alana yansıyan belleğini yani dününün bugüne taşınmasına ve dolayısıyla geleceğe aktarılmasına aracı olma potansiyelidir. Bu potansiyelin beslendiği iki kaynak GolaArchive'ın sabit olmayan yapısını da belirler. Ayrıca GolaArchive hem üretimlerinin devam etmesi bakımından hem de bireysel ve/veya kurumsal koleksiyonların bağışlanarak arşiv içine dahil edilebilme potansiyeli ile de yaşayan ve genişlemeye açık bir arşiv olma özelliği taşır.

Arcive Gola Projesine Dair

Belleğin kuran ve kurulan yapısı içinde bir sivil toplum kuruluşu olarak Gola, etrafında ve bünyesinde birikmiş olan hafızasını kamuya açıyor oluşunun getirdiği bir sorumluluk vardır. Art alanda yer alan felaket hissi ile iç içe geçmiş, birlikte yaşama kültürünün silikleşmesi ve nobran bir aymazlığın yaygınlaşması karşısında kültürel belleğin² kamu ve özel alanın dışında, sivil toplumca da beslenmesi, sivil toplumun kültürel belleğin, farklı tanımlar ile toplumsal belleğin, taşıyıcılarından biri olması elzemdir.

² Assmann'ın vurgusu ile “kültürel bellek” ile insan belleğinin dış boyutu kast ediliyor (Assmann, 2015, 26).

Sivil toplumun zayıf, hafıza taşıyıcısı mekânlarının deforme olduğu, anadillerin yokluğa sürüklendiği Doğu Karadeniz’de hafıza ve tarih arasında Pierre Nora’nın daha farklı bir düzlemde ilişkileneceği yaşanmaktadır. Nora “Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire” makalesinde hafızanın doğal ve gerçek olan yapısının tarih tarafından manipüle edildiğini söyleyerek (1989: 8) kurduğu karşıtlık modern dünyanın hafıza problemlerinin arasından sızarak GolaArchive’ın da genişletmeye çalıştığı bir imkân dönüşmüştür. Bu imkân Hoskins’in “yeni hafıza ekosistemi” (2011) olarak adlandırdığı yeni medya ile iç içe geçmiş bellek aracılığıyla belki de tarihte ilk kez, çoklu ve çoğulcu yapısıyla tarih karşısında güçlenmektedir. İnternet teknolojilerinin ve dijitalleşmenin sağladığı avantaj ile en temel fizik kurallarından biri olan yerellik ilkesinin erişim alanını genişletmekte, doğrudan etkileneceğimiz yakın çevrenin çapı internet araçları ile küreselleşmekte ve tarihin güçlü manipülasyonu karşısında Nora’nın Halbwachs’tan alıntılanarak vurguladığı gibi farklı belleğin doğası gereği çoklu ve özgün; kolektif, çoğul ama yine de tekil olan yapısını güçlendirdiğini görmekteyiz.

Bu noktada GolaArchive arşiv seçkisi içinde yer almayan bir materyalin, belgenin başka bir arşiv seçkisinde yer bulabileceğini ve bu çokluğun neden sonuç ilişkisine bağlanmış indirgemeci ve aslında dışlayan tarih karşısında bütünlüğü, kesişimsel ve kapsayıcı bir hafızanın parçası olacağına inanmaktayız.

Bu bakış açısıyla hayata geçirdiğimiz GolaArchive projesi European Endowment for Democracy vakfı desteği ile gerçekleştirilen “Merkezden Yerele Yerelden Sanala: Gola” projesinin bir çıktısıdır. Bu proje içinde geçtiğimiz 21 ayda hem Gola’nın merkezinin İstanbul’dan Doğu Karadeniz’e -Rize Fındıklı’ya- taşınması, hem de arşivinin dijitalleştirilerek sanal mekân ile sınırlarını genişletme ve dolayısıyla daha çok insan ile temas etme hedefleri ile yerleşme süreci tamamlanmıştır. Arşivin tasnif edilerek dijitalleştirilmesi bağlamında ise yaşayan bir arşiv olarak GolaArchive için bu süreç devam etmektedir. Bilginin birikimsel ve hafızanın kesişimsel yapısına uygun olarak GolaArchive sanal mekânda ve reel mekânda kapılarını açmış, biriktirdikleri ile yeni bilgi kaynaklarına erişimin ortaklaştırılması, paylaşılması ve çoğaltılması yönünde önemli bir adım atmıştır.

Gelecek yıllarda Doğu Karadeniz’de yerelin, sıradan insanın gündelik hayatının, sivil toplumun, Lazcanın ve doğanın hafızasına dair farklı koleksiyon ve materyaller ile genişlemesini, kullanıcı dostu olarak hayatını sürdürmesini ve benzeri girişimlerin önünü açmasını tahayyül etmekteyiz.

Gola Kültür, Sanat ve Ekoloji Derneği